

UOT 657.01

İSTEHSALIN TƏŞKİLİNİN XÜSUSİYYƏTLƏRİ VƏ İDARƏETMƏ UÇOTUNUN QURULMASINDA ROLU

MEHDİYEVƏ YEGANƏ TƏHMƏSİB qızı

Sumqayıt Dövlət Universitetinin nəzdində Sumqayıt Texniki Kolleci, müəllim
elnare.memmedova@box.az

Açar sözlər: idarəetmə uçotu, istehsalın təşkili, idarəetmə qərarları, idarəetmə modelləri, informasiya təminatı.

Müasir şəraitində istehsalın müvafiq qaydalara uyğun işlənməsinin mühüm amili idarəetmə fəaliyyəti hesab olunur. O, müəyyən informasiya ilə təmin edilir, bu da menecerlərin tələblərini təmin etməlidir və müvafiq doğruluq və operativliyə malik olmalıdır. İnformasiya təminatının köməyi ilə bölmələr arasında qarşılıqlı əlaqə, müəssisənin müdiriyyəti qarşısında hər bir bölmənin hüquq və məsuliyyətinin məhdudlaşdırılması, müəssisənin məqsədinə nail olunmasında fəaliyyətin ayrı-ayrı növlərinin razılaşdırılması baş verir. İnformasiya sistemi müəssisənin təşkilati quruluşlarının tələblərinə tabe edilir. İdarəetmənin təşkilat quruluşları böyük mürəkkəblikləri ilə fərqlənir və amillərin çoxluğundan asılıdır. Biz müəssisənin təşkilatı və istehsal quruluşunun nümunəvi formalarına baxacağıq.

Təşkilat quruluşu rəsmi olaraq öz əksini ştat cədvəlində tapır. O, faktiki olaraq müəssisənin ayrı-ayrı bölmələrinin fəaliyyətinin razılaşdırılmasını və əsas vəzifələrin və məqsədlərin yerinə yetirilməsi üzrə bölmələrin səylərini təmin edir [1]. Hər bir müəssisədə təşkilat quruluşu amillərinin miqdarı və təsiri son dərəcə fərqlidir və ona görə də ardıcıl olaraq təkmilləşdirilir. İdarəetmə səviyyələrinin sayı nisbətən çevik təşkilat quruluşlarında dördə - beşə qədər çatır. Təşkilat quruluşu istehsalın müxtəlif idarəetmə səviyyələrinin tərkibini və nisbətini və bu təşkilatın formasını müəyyən edir. Müəssisənin istehsal quruluşu - sexlərin, xidmətlərin, onların, güclərinin tərkibini və quruluşunu, qurulması formasını və istehsalın idarə edilməsinin hər səviyyəsində qarşılıqlı əlaqəni göstərir. Müəssisənin istehsal quruluşunun qurulması istehsalın tipi və həcmindən, texnoloji proseslərin mürəkkəbliyindən, sexlərin ixtisaslaşma dərəcəsindən və növlərindən asılıdır. İstehsalın quruluşunun iki tipini fərqləndirirlər: məhsul və texnologiya üzrə. Məhsul üzrə istehsal quruluşu məhsulların konkret növlərinin istehsalı və satışına yönəldilən müstəqil istehsal bölmələrinin yaradılmasını nəzərdə tutur.

Texnoloji əməliyyatların bircinsliliyi üzrə təşkil edilmiş istehsal quruluşu birtipli avadanlıqda xüsusi texnoloji əməliyyatların yerinə yetirilməsinə istiqamətləndirilən istehsalat bölmələrinin yaradılmasını nəzərdə tutur. Hər bir bölmənin konkret təsərrüfat-iqtisadi vəziyyəti onun müstəqillik və bölmənin rəhbərinə verilən səlahiyyət dərəcəsi ilə müəyyən edilir. Daxili bölmələr arasındakı, idarəetmənin müxtəlif səviyyələri arasındakı qarşılıqlı fəaliyyət daxili iqtisadi mexanizm ilə nizama salınır.

Daxili iqtisadi (təsərrüfatdaxili) mexanizm anlayışı, həm bütövlükdə müəssisənin, həm də onun ayrı-ayrı manqalarının fəaliyyəti və inkişafı üçün əlverişli şərait yaradılmasına məqsədyönlü təsir göstərən vasitələrin və alətlərin məcmusudur. Onun əsas elementlərinə planlaşdırma, qiymətin əmələ gəlməsi, həvəsləndirmə, uçot, nəzarət və tənzimləmə aiddir. Daxili təsərrüfat mexanizminin elementləri arasındakı əlaqə müəssisənin bölmələrinin fəaliyyətinə nəzarət, qiymətləndirilmə və ölçülməsi göstəriciləri sistemi vasitəsi ilə, bölmənin özünün xərclərinə daxil edilən məsrəflərinin tərkibi və təsərrüfatçılığın nəticələrinin aşkar edilməsi vasitəsi ilə həyata keçirilir [2].

Müəssisənin təşkilatı və istehsalat quruluşları və onun təsərrüfatdaxili mexanizmi idarəetmə uçotunun qurulması zamanı bazis hesab olunur. Təşkilat quruluşuna müvafiq olaraq, məsrəflərin uçotunun qurulması, konkret şəxsin fəaliyyətini və məsuliyyətini bütün müəssisənin işinin nəticələri ilə əlaqələndirməyə imkan verir.

İdarəetmə qərarlarının əmələ gəlməsində informasiyaya olan tələbat müxtəlif səviyyəli bölmələrin maya dəyərini idarə edilməsi sisteminin qarşılıqlı əlaqəsinin təmin olunması şəraiti zamanı təmin olunur. Nəzarətin daxili sistemlərinin dörd əsas: ölçü, əlaqə, qiymət və dəlillər funksiyası təşkilatın xüsusiyyətini və hər bir bölmənin öz marağı olan müəssisənin quruluşunu nəzərə almalıdır.

İdarəetmənin hər səviyyəsində məqsədlərin həyata keçirilməsi, kifayət qədər operativ və həqiqi informasiyalar mövcud olan zaman mümkündür. İstənilən müəssisənin informasiya sisteminin qurulması variant amillərin çoxluğundan asılıdır. Burada ancaq müəssisənin son məqsədinə yönəldilən müxtəlif quruluşda olan bölmələrin fəaliyyətinin əlaqələndirilməsinə, son məqsədlərin yerinə yetirilməsində hər bir bölmənin quruluşunun qiymətləndirilməsinə və onun yerinə yetirilməsi üzrə bölmələrin fəaliyyətinə nəzarətin təşkilinə aid olan xüsusiyyətlərinə baxılır. İstehsal haqqında informasiyaların əmələ gəlməsi nöqtəyi-nəzərinə texnoloji prosesin mərhələləri üzrə material resurslarının hərəkəti və ilkin materialların emalı üzrə əmək məsrəflərinin artmasını əvvəlcədən müəyyən etməklə, istehsal prosesinin gedişinə təsir edəcəyik [3].

Qarşıya qoyulan məqsədlərdən asılı olaraq, istehsal haqqında qiymətli və nəzarət informasiyalarının əmələ gəlməsi zamanı bir sıra problemlər meydana çıxır. Birincisi, müxtəlif ilk mənbələrdən yaranan ilkin analitik məlumatlar lazımdır. İkincisi, müvafiq ilkin məlumatların mənbələrinə malik olmaq lazımdır. Üçüncüsü, analitik informasiyada idarəetmənin informasiya tələbatının təmin olunma prosesinin həyata keçirilməsi lazımdır. İdarəetmə uçotunun təşkilinə müəssisənin təşkilatı quruluşunun, bölmələr tərəfindən yerinə yetirilən işlərin həcmi və spesifikasiyasının bilavasitə münasibəti vardır. İdarəetmə uçotunun təşkili modellərinin qurulması çoxlu amillərdən asılıdır və ona görə hər bir müəssisə üçün onların seçilməsi fərdidir. Burada idarəetmə uçotunun ayrı-ayrı hissələri şəklində təşkil edilən fəaliyyətin təchizat-tədarükat, istehsal, maliyyə-satış, təşkilatı və investisiya kimi növləri vardır.

Fəaliyyətin bütün növləri bir-biri ilə möhkəm əlaqədədir və bir müəssisə çərçivəsində ayrıca mövcud ola bilməz. Eyni zamanda belə qənaətə gəldik ki, məsrəflərin əmələ gəlməsinin öz xüsusiyyətləri vardır və bölmələrdə baş verən prosesləri konkret olaraq xarakterizə edir. Məsrəflərin dəqiqləşdirilməsi dərəcəsi və müəssisə üzrə onların ümumiləşdirilməsinin ardıcılığı hər bir müəssisə üçün müəyyən edilə bilər. Əsas meyar idarəetmənin məqsədləri, xərclərə nəzarət sistemi, bölmələrin ixtisaslaşma səviyyəsi və onların məsrəflərinin kəmiyyəti hesab olunur. Bazar münasibətləri şəraitində işləyən müəssisələrin təcrübəsində analitik idarəetmə uçotunun qurulmasına məsrəflərin əmələgəlmə mərkəzləri üzrə meydana gələn məsrəflərə görə məsuliyyət mərkəzləri və ayrıca götürülmüş istehsal edilən məhsulun rentabellik mərkəzi üzrə yanaşma nəzərdə tutulur.

Elmi yeniliyi: bazar iqtisadiyyatı şəraitində müəssisələrin idarə olunması, planlaşdırılması müəssisənin fəaliyyətini, onun inkişafını müəyyən edir. Bütün bunlar müəssisədə idarəetmənin əsas funksiyalarından olan uçotun təşkili, aparılmasının səviyyəsindən birbaşa asılıdır. Qeyd etmək lazımdır ki, idarəetmə uçotunun müəssisədə düzgün təşkili iqtisadi baxımdan qərarların düzgün verilməsi ilə bağlıdır və bu sahənin öyrənilməsinə ehtiyac duyulur.

Tətbiqi əhəmiyyəti: məqalədə müasir dövrdə müəssisədə idarəetmə aparatının işinin düzgün təşkil edilməsi və idarəetmə qərarlarının qəbulunda qarşıya qoyulmuş perspektivlər öyrənilmişdir. Aparılan tədqiqatlar ümumiləşdirilərək istehsalın təşkilində idarəetmə qərarlarının düzgün qəbul edilməsi üçün zəruri məlumatlar göstərilmişdir. Göstərilmiş tövsiyələrdən bütün istehsal müəssisələri faydalana bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. Kərimov A. Mühasibat uçotu, vergilər. Bakı: Ozan, 2008, 516 s.
2. Rzayev Q. Mühasibat uçotu və audit. Dərs vəsaiti. Bakı: İqtisad Universiteti, 2006, 384 s.
3. Валуев В.И. Проблемы развития учета промышленности. М.: Финансы и статистика, 1984, 215 с.

РЕЗЮМЕ

ОСОБЕННОСТИ И РОЛЬ ОРГАНИЗАЦИИ ПРОИЗВОДСТВА В СОЗДАНИИ УПРАВЛЕНЧЕСКОГО УЧЕТА

Мехтиева Е.Т.

Ключевые слова: управленческий учет, организация производства, управленческие решения, модели управления, предоставление информации.

В условиях рыночной экономики управление и планирование определяют деятельность развития предприятия. Одной из основных функций управления предприятием является организация учета, что напрямую зависит от уровня ее проведения.

SUMMARY

FEATURES OF PRODUCTION ORGANIZATION AND ITS ROLE IN THE ESTABLISHMENT OF MANAGEMENT ACCOUNTING

Mehdiyeva Y. T.

Key words: managerial accounting, production organization, management decisions, management models, information provision.

In market economy, management and planning determine the activity of the enterprise development. Achievement of these objectives depends on one of major functions of management accounting and level of its implementation.

Daхilolma tarixi:	İlkin variant	01.03.2017
	Son variant	19.03.2018